

Foto: Tom van Limpt

MEERTALIGHEID ALS CRUCIAAL IDENTITEITSKENMERK

Een driehoeksperspectief voor het onderwijs

‘Meertaligheid werkt als olie. Ook talen verspreiden zich naar alle mogelijke plekken, waar ze blijven plakken’, aldus een docent tijdens een gesprek over zijn visie op wereldburgerschap en meertaligheid op zijn school. Met verschillende talen geven mensen uitdrukking aan hun verschillende identiteiten. In deze bijdrage bespreekt Joana Duarte theoretische en praktische inzichten over de wijze waarop meertaligheid op elke school zou moeten blijven ‘plakken’, om zo meertalige identiteiten van onze wereldburgers van de toekomst tot hun recht te laten komen.

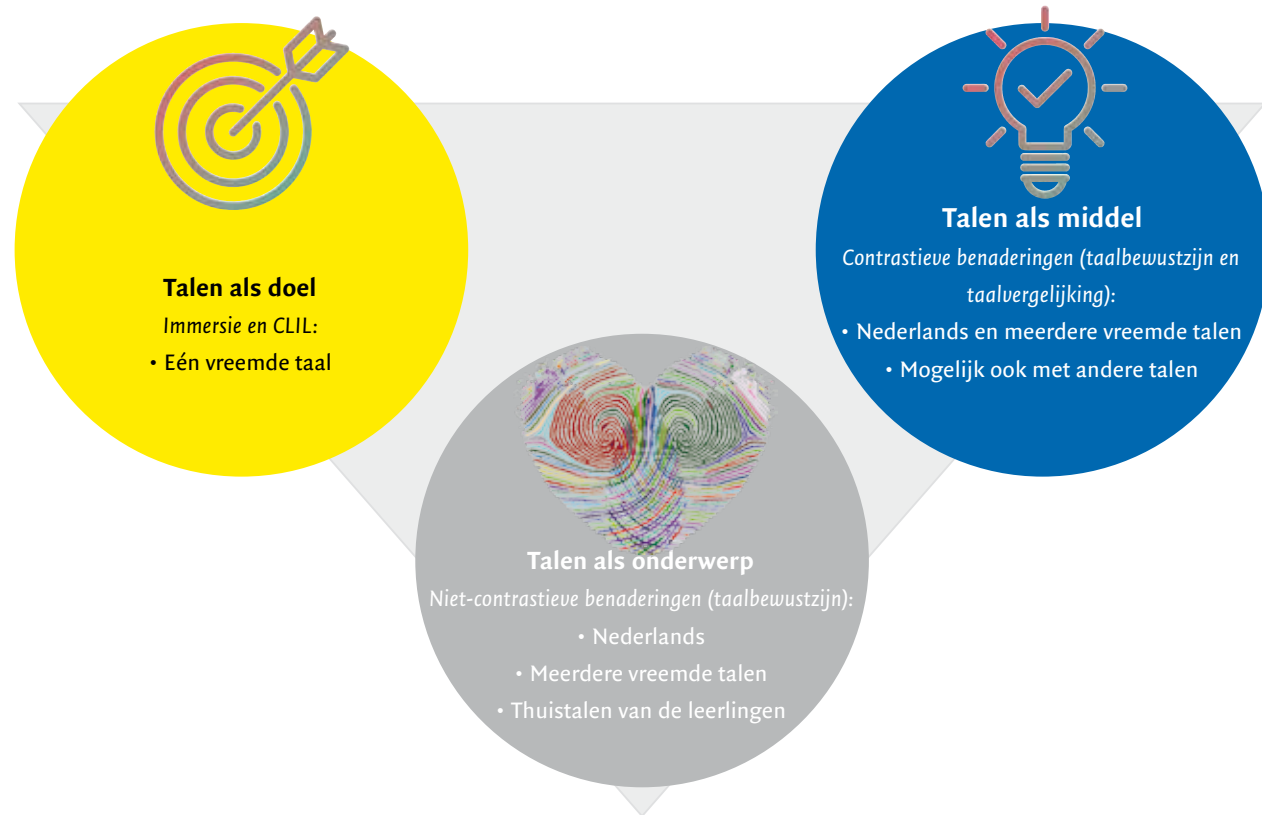
JOANA DUARTE

Leerlingen die thuis naast het Nederlands een of meerdere andere thuishalen spreken, hebben een grotere kans om slechter te presteren op school. De Onderwijsraad (2021) ziet deze prestatiekloof als een van de verschijningsvormen van kansenongelijkheid in het onderwijs. In klassen waarin er sprake is van talige en culturele diversiteit voelen veel docenten zich handelingsonbekwaam. Ze ervaren het vaak als een gebrek dat ze de talen van een deel van hun leerlingen niet beheersen. Of ze vrezen dat leerlingen hun thuishalen zullen gebruiken om over onderwerpen te praten die niets met de lessen te maken hebben. Uit onderzoek blijkt dat hun aannames onjuist zijn. Sterker nog: die handelingsonbekwaamheid

kan de kansenongelijkheid van meertalige leerlingen in het onderwijs verder doen toenemen, omdat docenten niet inzien dat de thuishalen van leerlingen juist voor het leren kunnen worden ingezet. Bovendien, door het gebruik van thuishalen te verbieden, erkennen ze niet dat thuishalen een belangrijk onderdeel van de identiteit van leerlingen uitmaken.

Beter én leuker talenonderwijs

Alhoewel de aandacht voor communicatie en cultuur in de didactiek van de moderne vreemde talen groeit, gaat het daarbij meestal nog steeds om een eentalig onderwijsregime. Het doelgericht voortbouwen op kennis en vaardigheden uit andere talen blijft veelal achterwege in de lessen Engels, Frans, Duits of Fries. Bij vreemde-

Kader 1. Driehoek van perspectieven op taalleerdoelen – om meerdere talen in het taalonderwijs te integreren

talendidactiek blijft de focus vaak liggen op het aanleren van vaardigheden in de doeltalen (Ros, 2020). Vakoverstijgende taaldidactiek komt daarbij amper aan de orde – en dat terwijl we steeds meer weten over het belang van het integreren van de thuis talen van meertalige leerlingen in de onderwijspraktijk. Die integratie is belangrijk, zowel voor hun cognitieve prestaties, als voor hun welzijn op school en hun betrokkenheid bij de lessen. Alhoewel het nieuwste vakdidactische handboek voor het voortgezet onderwijs het belang van aandacht voor de sociaal-culturele achtergrond van leerlingen benoemt (Dönszelmann et al., 2020), wordt er in de taaldidactiek geen expliciet verband gelegd met de meertaligheid van leerlingen, en hoe die verband houdt met hun identiteiten.

Dat is een gemis, want uit onderzoek blijkt dat aandacht voor meertaligheid in het onderwijs niet alleen een noodzaak is voor de veranderde samenleving. Het herkennen en benutten van het meertalig repertoire van leerlingen kan namelijk ook de prestatiekloof tussen leerlingen met een Nederlandse en die met een anderstalige achtergrond verminderen. De aandacht voor meertaligheid in de brede context van het taalonderwijs draagt verder bij aan: (1) meer taalbewustzijn en metalinguïstische strategieën, die meer inzicht geven in

taal als fenomeen, hetgeen leidt tot betere prestaties, bijvoorbeeld bij begrijpend lezen (Van den Broek et al., 2022); (2) een grotere woordenschat en positievere taalattitudes (Busse et al., 2019); en (3) het versterken van meertalige identiteiten van de leerlingen, meer betrokkenheid van leerlingen bij het taalonderwijs en verhoogd welbevinden (Van der Wildt, 2016).

Taal als doel en middel

Uit de meeste onderzoeken blijkt dat een pedagogische praktijk waarin het flexibele taalgebruik van meertalige sprekers een plek krijgt, vruchtbaarder is dan een dominante eentalige praktijk. Samen met een aantal scholen heeft het lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid van NHL Stenden Hogeschool concrete handvatten ontwikkeld die docenten helpen om meertaligheid in het onderwijs zo te benutten dat de meertalige identiteiten van leerlingen worden versterkt. Deze aanpak is gebaseerd op een drietal principes met betrekking tot (vreemde)taalenonderwijs die het integreren van verschillende (thuis- en vreemde) talen in het onderwijs op een systematische manier mogelijk maken. Bij deze benadering wordt een onderscheid gemaakt tussen talen als *doel*, talen als *middel* en talen als *onderwerp* (zie kader 1).

Om te bepalen welke benadering op welk moment

Kader 2. Opdracht 'Linguistic landscapes'

het beste werkt, is het belangrijk om toe te werken naar taalleerdoelen. Als een docent beoogt om *taal als doel* te onderwijzen, is de benadering van onderdompeling in één taal goed te gebruiken, de zogeheten *immersie*. Het principe doeltaal-voertaal, of *Content and Learning Integrated Learning* (CLIL), kan worden toegepast zonder gebruik van extra talen, maar het kan ook worden gecombineerd met benaderingen waarin andere schooltalen en/of thuis talen van de leerlingen aan bod komen.

Een docent kan ook over *taal als middel* onderwijzen (Voogel, 2021). Metalinguïstisch inzicht in taal als fenomeen is goed toe te passen met contrastieve benaderingen, zoals taalbewustzijn of taalvergelijking. Taalbewustzijn gaat over het zich bewust worden van talen in de omgeving, het gebruik van meerdere talen in de klas en het reflecteren op (het begrip) taal (Candelier et al., 2010).

Een voorbeeld van het werken met taal als middel is het maken van *linguistic landscapes*: leerlingen brengen de talen in hun omgeving in kaart terwijl zij de doeltaal gebruiken (zie kader 2). Leerlingen kunnen een *linguistic landscape* in kaart brengen door het beschrijven en analyseren van borden of plaatjes in de openbare ruimte van een specifieke regio waarop meerdere talen te lezen zijn. Taalgebruik in de openbare ruimte geeft een idee van de

Taalgebruik in de openbare ruimte geeft een idee van de talige omgeving in een bepaalde regio en kan leerlingen laten nadenken over taalhiërarchieën of taaldominantie

talige omgeving in een bepaalde regio en kan leerlingen laten nadenken over taalhiërarchieën of taaldominantie.

Met leerlingen van havo/vwo 4 van Piter Jelles Impulse in Leeuwarden voerde het lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid in het kader van de lessen Fries verschillende activiteiten uit met behulp van een opdracht 'Linguistic landscapes'; kader 3 geeft een voorbeeld van het advies dat leerlingen in het Fries schreven na hun analyse van het *linguistic landscape* in Leeuwarden. De meerderheid van de leerlingen was niet-Friestalig. Met deze opdracht gebruikten ze de doeltaal als middel voor het leren, maar ook leerden ze zich als inwoners van een meertalige regio te positioneren en de minderheidstaal als een onderdeel van hun identiteit te omarmen. Met behulp van zulke activiteiten kijken leerlingen kritisch naar de talen in hun omgeving en realiseren zij zich wat die voor hun eigen identiteiten betekenen.

Taal als onderwerp

Een laatste invalshoek om meertaligheid in de taalles te integreren is om *taal als onderwerp* te kiezen. Elke taal kan daarbij als voertaal worden gebruikt. Bij taal als onderwerp is het goed om te starten met het onderzoeken van de eigen taalidentiteit en taalideologieën, in relatie tot de identiteiten van anderen. Fisher et al. (2020) stellen

FRYSK – Wy fine dat der oer it algemien wol mear Frysk yn de stêd te sjen wêze mei, want Ljouwert is úteinlik dochs de haadstêd fan Fryslân en lûkt dus ek in soad toeristen. Dêrom is it wichtich om sjen te litten dat wy grutsk binne op ús taal en wolle dat it Frysk bestean bliuwt, want trochdat in soad âlders it Frysk net trochjouwe oan har bern en it op skoalle amper oanbean wurdt, sille hieltyd minder minsken de taal brûke. No wurdt it Frysk foaral brûkt by teksten yn en by keunstwurken en by toeristyske attraksjes. Wylst it Frysk ek like goed brûkt wurde kin by in ynformative tekst, by in ynstruksjetekst of by in tekst wêrmei't in bedriuw wat ferkeapje wol. As der ûnder it Frysk dan yn it lyts in Ingelske en Nederlânske oersetting stiet, is it foar de measte minsken wol te begripen. Us konklúzje is dus dat wy fine dat de sichtberens fan it Frysk yn de stêd wol ferhege wurde mei.

NEDERLANDSE VERTALING – Wij vinden dat er over het algemeen wel meer Fries in de stad te zien mag zijn, want Leeuwarden is uiteindelijk toch de hoofdstad van Fryslân en trekt dus ook veel toeristen. Daarom is het belangrijk om te laten zien dat we trots zijn op onze taal en willen dat het Fries blijft bestaan, want doordat veel ouders het Fries niet doorgeven aan hun kinderen en het op school nauwelijks aangeboden wordt, zullen steeds minder mensen de taal gebruiken. Nu wordt het Fries vooral gebruikt bij teksten in en bij kunstwerken en bij toeristische attracties. Terwijl het Fries ook evengoed gebruikt kan worden bij een informatieve tekst, bij een instructietekst of bij een tekst waarmee een bedrijf iets wil verkopen. Als er onder het Fries dan in het klein een Engelse en Nederlandse vertaling staat, is het voor de meeste mensen wel te begrijpen. Onze conclusie is dus dat we vinden dat de zichtbaarheid van het Fries in de stad wel verhoogd mag worden.

Kader 3. Voorbeelduitwerking door leerlingen van de opdracht 'Linguistic landscapes' (met vertaling in het Nederlands)

Stap 1

Schrijf alle talen die je gebruikt rond jouw naam (ook dialecten, geheime talen). Schrijf naast elke taal met wie je deze taal spreekt in het **groen**. Schrijf naast elke taal waar je ze spreekt in het **rood**. Schrijf naast elke taal waar die taal je aan doet denken in het **blauw**.

Stap 2

Schrijf naast elke taal met **paars** hoe vaak je elke taal spreekt met verschillende mensen: **bijna nooit, soms, vaak, altijd**. Schrijf voor elke taal de **onderwerpen** waarover je praat in het **oranje**.

Stap 3

Schrijf in het **bruin** naast elke taal:

- In welke ta(a)l(en) droom je? Schrijf **DROOM**
- In welke ta(a)l(en) denk je? Schrijf **DENK**
- In welke ta(a)l(en) vertel je een geheim? Schrijf **GEHEIM**
- In welke ta(a)l(en) raak je van streek of word je boos? Schrijf **BOOS**
- In welke ta(a)l(en) reken je of maak je je wiskunde? Schrijf **WISKUNDE**
- In welke ta(a)l(en) spreek je tegen dieren? Schrijf **DIEREN**
- In welke ta(a)l(en) speel je? Schrijf **SPEEL**
- In welke ta(a)l(en) lees je? Schrijf **LEES**
- In welke ta(a)l(en) schrijf je? Schrijf **SCHRIJF**
- In welke ta(a)l(en) kijk je tv? Schrijf **TV**

Voor een tweetalige is het natuurlijk mogelijk om te mixen of twee talen tegelijk te gebruiken. Trek een lijn in het **roze** tussen talen die je samen gebruikt.

Stap 4

Zet je talen in de juiste volgorde voor elk van deze vaardigheden. Als je denkt dat je even goed bent in iets in beide talen, kun je ze dezelfde score geven.

- Gebruik **blauw** voor **spreken**. Schrijf **1** naast de taal waarin je het sterkst bent in spreken. Schrijf **2** naast de taal waarin je daarna het sterkst bent in spreken, enzovoorts.
- Gebruik **groen** voor **luisteren**.
- Gebruik **rood** voor **lezen**.
- Gebruik **zwart** voor **schrijven**.

Kader 4. Opdracht 'Talenpaspoorten'

dat aandacht voor meertalige identiteiten van leerlingen hun betrokkenheid bij elkaar en bij het talenonderwijs vergroot. Zij zien de taal als de plek waar leerlingen verkennen hoe taal van invloed is op hun identiteitsvorming. Ze ontwikkelden een stappenmodel voor 'participatieve meertalige identiteitsconstructie in de taal'. Bij stap 1 leren leerlingen eerst hun eigen taalrepertoire en dat van mensen om hen heen te begrijpen, nog voordat er in de klas kan worden gewerkt aan meertalige identiteit. Daarbij komt sociolinguïstische kennis van pas. Door over de nieuwe kennis na te denken en te spreken (stap 2), vindt er uiteindelijk een verandering of aanpassing plaats in de meertalige identiteitsconstructie (stap 3) en wordt er in taalgebruik geïnvesteerd (stap 4).

Een typische activiteit met taal als onderwerp, waarmee ook de identiteiten van leerlingen verkend en versterkt kunnen worden, is het maken van een talenpaspoort (De Backer et al., 2019). Het talenpaspoort werkt als een soort mindmap die leerlingen uitdaagt om de talen die onderdeel zijn van hun identiteit te visualiseren. Leerlingen schrijven op welke talen ze met wie en het meest gebruiken. Daarna voegen ze andere relevante informatie toe, zoals waar ze de talen spreken of in welke context (zie kader 4).

Talenpaspoorten maken zichtbaar hoe dynamisch leerlingen hun meertaligheid inzetten en hoe complex hun meertalige identiteiten zijn. Uit een Vlaams onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat anderstalige leerlingen Nederlands niet alleen gebruiken op school, maar ook daarbuiten, bijvoorbeeld met vrienden, ouders en broers/zussen. Ook gebruiken de leerlingen vaak Nederlands om te rekenen en te denken. De thuistaal van leerlingen werd vaker voor emotionele functies gebruikt, zoals dromen of geheimen vertellen.

Betrokken leerlingen en docenten

Onderzoek toont aan dat het bevorderlijk is om meerdere talen bij het onderwijs te betrekken, ook de thuistalen van leerlingen, zowel voor de prestaties van leerlingen als voor de ontplooiing van hun identiteiten als bewuste meertalige sprekers. Docenten en leerlingen zijn dan ook positief over activiteiten waarbij er meerdere (thuis)talen worden gebruikt. 'Je ziet het zelfvertrouwen groeien als hun taal op het bord verschijnt en ze er iets over kunnen vertellen', vertelde een docent van een van de scholen van de projecten van het lectoraat Meertaligheid en Geletterdheid (Günther-van der Meij et al., 2020). Een andere docent stelde: 'De leerlingen hebben ervaren dat hun eigen taal heel belangrijk is bij het verwerven van een nieuwe taal.' Maar niet alleen over hun leerlingen en

Aandacht voor meertalige identiteiten van leerlingen vergroot hun betrokkenheid bij elkaar en bij het talenonderwijs

lessen waren docenten die meededen positief. Ze vertelden ook dat ze zichzelf zekerder voelen over het inzetten van andere talen bij het leren van en in de doeltalen. Als docenten betrokken worden bij de ontwikkeling van een meertalige benadering die de identiteiten van hun leerlingen verkent en versterkt, blijft meertaligheid inderdaad net als olie echt 'plakken'.

Joana Duarte is lector Meertaligheid en Geletterdheid aan de NHL Stenden Hogeschool.

Kijk voor ideeën voor dertig meertalige lessen voor het voortgezet onderwijs op <vlt.nl/lessenmeertaligheid>.

LITERATUUR

- Backer, F. De, Slembrouck, S., & Avermaet, P. Van. (2019). Language passports: The multilayered linguistic repertoires of multilingual pupils in Flanders, Belgium. In S. Brunn & R. Kehrein (Red.), *Handbook of the changing world language map* (p. 3443–3457). Springer.
- Broek, E. van den, Oolbakkink-Marchand, H., Kemenade, A. van., Meijer, P., & Unsworth, S. (2022). Stimulating language awareness in the foreign language classroom: Exploring EFL teaching practices. *The Language Learning Journal*, 50(1), 59–73.
- Busse, V., Cenoz, J., Dalmann, N., & Rogge, F. (2020). Addressing linguistic diversity in the language classroom in a resource-oriented way: An intervention study with primary school children. *Language Learning*, 70(2), 382–419.
- Candelier, M., Camilleri-Grima, A., Castellotti, V., de Pietro, J.-F., Lörincz, I., Meissner, F.-J., Schröder-Sura, A., & Noguerol, A. (2010). FREPA/CARAP: Framework of Reference for Pluralistic Approaches to languages and cultures. European Centre for Modern Languages.
- Dönszelmann, S., Beuning, C., Kaal, A., & Graaff, R. de (Red.). (2020). *Handboek vreemdetalendidactiek: Vertrekpunten, vaardigheden, vakinhoud*. Coutinho.
- Fisher, L., Evans, M., Forbes, K., Gayton, A., & Liu, Y. (2020). Participative multilingual identity construction in the languages classroom: A multi-theoretical conceptualisation. *International Journal of Multilingualism*, 17(4), 448–466.
- Günther-van der Meij, M., Duarte, J., & Coret-Bergstra, M. (2020). Meertalig voortgezet onderwijs voor iedereen. *Levende Talen Magazine*, 107(6), 16–20.
- Onderwijsraad. (2021). *Later selecteren: Beter differentiëren*.
- Ros, B. (2020). Meer vakinhoud graag: Samenleving vraagt om meer dan taalvaardigheid alleen. *Levende Talen Magazine*, 107(6), 4–8.
- Wildt, A. Van der. (2016). *Challenging monolingual teaching practices: The roots and fruits of teachers' tolerance towards multilingualism* [Dissertatie, Universiteit Gent]. Universiteit Gent Academic Bibliography. <https://biblio.ugent.be/publication/7137164>
- Voogel, M. (2021). Waarom leren we niet meer over taal? *Levende Talen Magazine*, 108(5), 4–8.